

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Корнєєвої Софії Романівни на тему «Забезпечення захисту прав людини у сфері електронного урядування крізь призму застосування технологій штучного інтелекту», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертації. В умовах постійного розвитку цифрових технологій, що докорінно змінюють характер суспільних відносин, питання захисту прав і свобод людини у віртуальному просторі виходить далеко за межі академічних дискусій і набуває важливого значення. В Україні ці трансформації відбуваються з особливою динамікою, адже цифровізація державних сервісів стала не просто елементом модернізації, а необхідною умовою забезпечення стабільності та ефективності функціонування держави в умовах воєнного стану. Масштабні виклики сьогодення продемонстрували, що доступ до електронних послуг та надійна система інформаційної взаємодії між громадянами і державою є ключовими для забезпечення безпеки та суспільної довіри. Особливої уваги заслуговує той факт, що курс України на європейську інтеграцію передбачає не лише технічне осучаснення публічного адміністрування, а й високі стандарти правового регулювання у сфері цифрової взаємодії. Концепція «держава у смартфоні», підвищення рівня прозорості та зручності державних послуг кардинально змінили парадигму адміністративних процесів.

У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження проблематики використання технологій штучного інтелекту в публічному адмініструванні. Штучний інтелект відкриває можливості для оптимізації процедур, підвищення оперативності управлінських рішень та мінімізації людського фактору. Однак він також створює низку нових ризиків: від загроз

приватності й інформаційної безпеки до потенційних проявів алгоритмічної дискримінації. Саме тому виникає потреба не тільки в технічних рішеннях, а й у чітких, надійних і гуманістично зорієнтованих адміністративно-правових механізмах регулювання таких систем. У цьому контексті дисертаційне дослідження Софії Корнєєвої на часі. Її робота спрямована на глибоке теоретичне осмислення засад функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні та на формування рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства. Важливо, що авторка орієнтується на гармонізацію правових норм із європейськими стандартами, зокрема Загального регламенту про захист даних та Акт про штучний інтелект, що є необхідною умовою інтеграції України до єдиного цифрового ринку ЄС.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційне дослідження характеризується комплексним підходом до вирішення поставлених завдань. Високий рівень наукової достовірності забезпечується використанням широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, серед яких діалектичний, логіко-семантичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, соціологічний, системно-структурний методи. Це дозволило авторці здійснити глибокий аналіз як теоретичних конструкцій, так і практичних аспектів реалізації прав людини.

Емпіричну базу дослідження склали Конституція України, міжнародно-правові акти, законодавство ЄС, національні нормативно-правові акти, а також практика ЄСПЛ. Список використаних джерел, що налічує 417 найменувань, свідчить про ґрунтовність опрацювання теми. Зміст дисертації логічно структурований, висновки є послідовними та аргументованими.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці

комплексних досліджень механізму забезпечення прав людини в електронному урядуванні з урахуванням фактору штучного інтелекту.

Серед найбільш значущих наукових здобутків, які виносяться на захист, варто виділити:

- обґрунтування адміністративно-правового механізму забезпечення прав людини в електронному урядуванні, який авторка розглядає як діяльність органів публічної влади із застосуванням матеріальних і процесуальних засобів реагування через використання інформаційних технологій;

- визначення подвійної функції юридичних фактів в умовах цифровізації: як механізму легалізації участі особи в електронній взаємодії (ідентифікація) та як засобу відновлення порушених прав (фіксація цифрових слідів);

- удосконалення класифікації прав людини у сфері електронного урядування, зокрема виокремлення прав, що реалізуються внаслідок активних дій органів влади, та прав, що реалізуються через залученість інститутів громадянського суспільства;

- аргументовано, що самі лише етичні кодекси, рекомендації або декларативні принципи не забезпечують належного рівня захисту прав і безпеки людини. Наголошено, що в умовах стрімкого впровадження алгоритмічного управління суспільними процесами виникає потреба у трансформації етичних засад у чіткі, юридично зобов'язуючі норми з визначеними механізмами контролю, моніторингу та юридичної відповідальності всіх сторін, причетних до створення й використання систем штучного інтелекту в діяльності держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у законопроектній діяльності для вдосконалення Законів України «Про захист персональних даних», «Про електронні комунікації» та розробки спеціального законодавства про штучний інтелект.

Сформульовані пропозиції можуть бути корисними для Міністерства цифрової трансформації України та інших суб'єктів владних повноважень при впровадженні цифрових сервісів. Також матеріали дисертації можуть використовуватися в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «ІТ-право» тощо.

У ході виконання дисертаційного дослідження здобувачка опублікувала три наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації:

1. Корнеєва С. Р. Теоретичні підходи до визначення поняття та правового регулювання штучного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право.* 2021. № 66. С. 50-55.

2. Корнеєва С. Р. Вплив застосування технологій штучного інтелекту на реалізацію та захист прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 4. С. 392-394.

3. Корнеєва С. Р. Європейський механізм захисту прав людини у сфері технологій штучного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право.* 2022. № 69. С. 47-51.

Здійснивши аналіз їхнього тексту, можна зробити висновок про їхню відповідність темі дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження. Високо оцінюючи науковий рівень виконаної роботи, варто також звернути увагу на зауваження та пропозиції, які мають дискусійний характер і потребують пояснення під час захисту:

1. У підрозділі 1.1 авторка здійснює глибокий історико-правовий екскурс, звертаючись до Конституції Пилипа Орлика, Конституції УНР та радянських конституцій. Безумовно, історичний аспект є важливим, проте в контексті теми, що стосується електронного урядування та штучного інтелекту, такий широкий історичний огляд видається дещо відірваним від основного об'єкта дослідження. Бажано було б посилити зв'язок між

історичними традиціями українського державотворення та сучасними викликами цифрової демократії, показавши, як саме історичні архетипи впливають (чи не впливають) на сприйняття цифрових прав сьогодні.

2. У тексті дисертації, пропонуючи авторську класифікацію прав людини у сфері електронного урядування, дисертантка виділяє п'яту групу: *«права, які реалізуються представниками органів державної влади та місцевого самоврядування»*. Такий підхід видається дещо дискусійним з точки зору теорії права. Чи доцільно ототожнювати *права людини* (як приватної особи) та *повноваження* представників органів державної влади та місцевого самоврядування, навіть якщо вони реалізуються в цифровому середовищі? Вбачається, що посадові особи реалізують насамперед службові обов'язки та повноваження, а не «права людини» в класичному розумінні. Це потребує уточнення позиції дисертантки щодо розмежування правового статусу громадянина та службовця в системі електронного урядування.

3. У підрозділі 2.1 авторка розкриває структуру адміністративно-правового механізму забезпечення прав людини, включаючи до нього принципи, норми, юридичні факти, акти застосування та тлумачення норм. Запропонована структура механізму не повною мірою враховує специфіку автоматизованого прийняття рішень. У роботі недостатньо розкрито конкретний процесуальний порядок оскарження рішень, прийнятих виключно алгоритмами (наприклад, автоматична відмова у наданні послуги в «Дії» або автоматизований арешт рахунків). Дисертація виграла б, якби авторка запропонувала не лише перелік елементів механізму, а й конкретний алгоритм дій (правову процедуру) для громадянина щодо відновлення порушених прав у випадку «технічної помилки» або «упередженості алгоритму».

4. Аналізуючи правову природу штучного інтелекту (розділ 3), Софія Романівна пропонує визначення штучного інтелекту як *«штучно*

створеної когнітивної системи, наділеної певними ознаками фізичної та юридичної особи, що володіє спеціальною правосуб'єктністю». Водночас, у висновках авторка стверджує, що в національній системі права на сьогодні більш доцільним є віднесення ШІ до об'єктів правового регулювання (с. 171), а не суб'єктів. Тут простежується певна суперечність між запропонованою дефініцією (де йдеться про «ознаки особи» та «правосуб'єктність») та пропозицією щодо практичного регулювання (штучний інтелект як об'єкт). Хотілося б почути чіткішу позицію здобувачки: чи вважає вона наділення штучного інтелекту правосуб'єктністю (концепт «електронної особи») перспективою найближчого майбутнього, чи це лише теоретична конструкція, яка поки що передчасна для України?

5. У підрозділі 3.3, розглядаючи питання відповідальності за дії штучного інтелекту, авторка справедливо наголошує, що відповідальність мають нести розробники, користувачі та власники. Однак, робота дещо оминає конкретизацію механізму такої відповідальності. Як саме в умовах «чорної скриньки», про яку згадує автор, адміністративний орган або суд має встановити причинно-наслідковий зв'язок і розмежувати вину розробника та користувача? Пропозиція щодо «моніторингу алгоритмів» виглядає слушною, але потребує деталізації щодо суб'єктів такого моніторингу в Україні та їхньої технічної спроможності.

Загальний висновок. Дисертація Корнеєвої Софії Романівни на тему «Забезпечення захисту прав людини у сфері електронного урядування крізь призму застосування технологій штучного інтелекту» є самостійною, кваліфікованою науковою працею, яка за змістовним наповненням, рівнем теоретичного опрацювання та науковою новизною відповідає вимогам, що ставляться до дисертаційних досліджень відповідно до «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями), а Корнеєва Софія Романівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор філософії

Вадим ПІШТА

Підпис Вадима Пішти засвідчую:

Вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»

Олена МЕЛЬНИК